

УДК 342.9

СЛИВИЧ І.І.

**НЕФОРМАЛЬНА ТА ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА
ЯК ІНСТРУМЕНТ ТВОРЕННЯ КУЛЬТУРИ ПРАВОМІРНОСТІ: ДОСВІД США**

У статті здійснено спробу визначення рис, притаманних практикам використання неформальної та інформальної освіти, задля творення культури правомірності у процесі превенції правопорушень на прикладі Сполучених Штатів Америки. Нагальність такого підходу зумовлюється наступними чинниками. Наразі відсутня модерна національна стратегія превенції правопорушень. Освіта в Україні перебуває у стані лише започаткування системного оновлення. Такі її види, як неформальна та інформальна, є вкрай нерозвиненими. У таких умовах, аби не повторювати чужих помилок та не марнувати зусилля на вироблення вже випробуваних методів запобігання протиправної поведінки громадян, доцільніше, на нашу думку, запозичувати досвід інших країн.

Ключові слова: неформальна освіта, інформальна освіта, превенція правопорушень, формування культури правомірності.

В статті произведена попытка определения понятий, присущих практикам использования неформального и информального образования, для создания культуры правомерности в процессе превенции правонарушений на примере США. Насущность такого подхода определена следующими причинами. Сегодня отсутствует современная национальная стратегия превенции правонарушений. Образование в Украине пребывает в состоянии только зарождения системного обновления. В таких условиях, чтобы не повторять чужих ошибок и не тратить силы на поиск уже проверенных методов предупреждения противоправного поведения граждан, целесообразнее, по нашему мнению, заимствовать опыт иностранных государств.

Ключевые слова: неформальное образование, информальное образование, превенция правонарушений, формирование культуры правомерности.

The attempt to define the features of using non-formal and informal education for lawfulness culture formation in the process of crime prevention by the example of the USA has been made in the article. The significance of such approach is driven by the following factors. There is no modern national strategy of crime prevention until now. The education in Ukraine is in its early system updating stage. That is why its types of non-formal and informal education are extremely undeveloped. In this context, to avoid other people's mistakes and do not waste efforts of producing already existed methods of unlawful conduct prevention, we believe, it is appropriate to adopt the experience of other countries.

Key words: non-formal education, informal education, crime prevention, lawfulness culture formation.

Вступ. Станом на сьогодні відсутня модерна національна стратегія превенції правопорушень. Залишається чинною Концепція Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 р., яку було схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. [1]. Освіта в Україні перебуває у стані лише започаткування системного оновлення. При цьому такі її види, як неформальна та інформальна, є вкрай нерозвиненими. У таких умовах, аби не повторювати чужих помилок та не марнувати зусилля на вироблення вже випробуваних методів запобігання протиправної поведінки громадян, доцільніше, на нашу думку, запозичувати досвід

© СЛИВИЧ І.І. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу юридичного факультету (ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)

інших країн. Через усе зазначене потрібним є вивчення закордонних позитивних практик використання інструменту освіти у процесі профілактики правопорушень.

Постановка завдання. Отже, мету цієї роботи становитиме визначення рис, притаманних практикам використання неформальної та інформальної освіти, задля творення культури правомірності у процесі превенції правопорушень на прикладі США.

Результати дослідження. Слід визнати, що певні складові проблеми використання освіти у профілактиці правопорушень на прикладі тих чи інших держав іноземними науковцями вивчалися. Один із відомих фахівців з цього питання – професор Джорджтаунського університету Рой Годсон (Roy Godson). Він докладно проаналізував діяльність шкіл Гонконгу, Італії, Грузії, Мексики, як суб'єктів освітньої діяльності, з метою формування моделі законної поведінки особи, і надав конкретні пропозиції, зокрема, щодо кількості годин, які доцільно закріпити у навчальних програмах для відповідного курсу у початковій та середній школі [2]. Водночас, українські правники, наприклад, М.А. Білоконь, В.В. Голіна, Н.О. Горб, С.Ф. Денисов, А.М. Клочко, Л.І. Мороз, Н. Прокопенко зосередились на дослідженні світового досвіду протидії злочинності неповнолітніх загалом, і лише подекуди звертали увагу на освітні практики у цьому контексті (зокрема, М.А. Білоконь, Л.І. Мороз) [3]. Разом з тим, аналіз застосування у Сполучених Штатах Америки освітніх заходів неформального та інформального характеру під час реалізації політики превенції правопорушень українськими правниками не здійснювався.

Акцент у цій статті на США, а не на інші країни, зокрема, континентальної Європи, які за правовими традиціями є для українців ближчими, мотивовано наступним. Аксиоматичною є потреба вивчення досягнень та проблем у сфері профілактики злочинності багатьох країн. Йдеться, насамперед, про наших сусідів та найрозвинутіші держави світу. До останніх належить і США. Окрім цього, під час безпосереднього ознайомлення з документальними матеріалами щодо превенції правопорушень у названій країні на автора справили враження, зокрема, масштаби роботи з цього напрямку, яка здійснюється різними суб'єктами.

Вважаємо за можливе визначити певні тенденції з використання неформальної та інформальної освіти у сфері превенції злочинності, що мають місце у США.

Звісно, успішні освітні проекти з означеного напрямку ґрунтуються на результатах наукових досліджень. До речі, вже згадуваний Рой Годсон, що протягом 1993–2015 рр. очолював освітню некомерційну організацію «Національний стратегічний інформаційний центр», був консультантом Ради національної безпеки США, здійснює протягом тривалого часу розробку навчально-методичних матеріалів з формування культури правомірності [4]. Зауважимо, що американські дослідники у поширенні такої правової культури за межами їхньої держави вбачають ефективний інструмент «soft power» у конкуренції між демократичними та авторитарними державами. Є сенс, на наш погляд, і в Україні у процесі вироблення стратегії реінтеграції наразі окупованих українських територій взяти до уваги такий підхід. Однак, це питання, знов-таки, варто розглянути окремо. Зрозуміло, насамперед слід забезпечити сповідування та дотримання культури правомірності більшістю громадян на контрольованій території нашої держави.

Не лише у США, а також і в інших країнах, де профілактика злочинів обіймає чільне місце у діяльності органів держави та неурядових об'єднань (НУО), багато років функціонують організації та установи, що здійснюють наукові дослідження, результати яких складають підґрунтя освітньої діяльності в означеній сфері. Ще 1907 р. у США засновано Національну раду з питань злочинності та делінквентності (National Council on Crime and Delinquency (NCCD)), яка є некомерційною інституцією з досліджень проблем злочинності. З 1974 р. при Міністерстві юстиції Швеції діє агенція «Шведська національна рада щодо попередження злочинності» (Brottsförebyggande rådet (Brå) як центр досліджень та розроблення матеріалів про злочинність та її профілактику. 1995 р. у Німеччині започатковано практику національних щорічних конгресів фахівців у галузі запобігання злочинності, чим закладено основу для організаційної інституціоналізації політики превенції правопорушень. Німецький конгрес щодо запобігання злочинності (Deutsche Präventionstag (DPT)) здійснює переважно прикладні дослідження з цього напрямку та сприяє поглибленню діалогу між науковцями, політиками, органами держави та місцевого самоврядування, громадянським суспільством.

Профілактика правопорушень у США здійснюється на суто прагматичних засадах. Зокрема, освіта не заради освіти, а спрямована на вирішення конкретних життєвих проблем: отримання робочих місць, поліпшення психічного клімату у родині (сім'ї) тощо. Так, Законом «Другий шанс» 2007 р. (Second Chance Act (SCA)) [5] передбачалося надання грантів для реалізації місцевих програм, що допоможуть безпечній та успішній ресоціалізації засуджених після відбуван-

ня покарання. Це – програми 1) навчальні (освітні), 2) з професійної підготовки, 3) з ліквідації безграмотності, 4) з формування навичок вирішення конфлікту, 5) щодо поліпшення системи надання освітніх послуг у в'язницях [6]. Усі знання та навички, які отримуються особами завдяки цим заходам, сприяють формуванню у них культури правомірності. Також Закон спрощував процес навчання для ув'язнених та визначав механізм моніторингу якості освітніх послуг, які надавалися таким особам. Ст. 214 передбачалося внесення змін до законодавства, яке обмежує будь-який доступ до ознайомлення (читання) з навчальними матеріалами (sec. 214), а ст. 114 – запровадження оцінювання методів поліпшення академічної та професійної освіти засуджених у в'язницях та установах для неповнолітніх (sec. 114).

Серед американських програм профілактики правопорушень відсутні, наскільки нам відомо, спеціальні – задля формування культури правомірності – бо заходи з цього напрямку заплановані у всіх проектах. Зазначимо, розробниками передбачаються освітні заходи, що впливають на правову культуру як потенційних жертв, так і потенційних правопорушників. Наприклад, Бюро сприяння правосуддю¹, що належить до структури Міністерства юстиції США², підтримує такі програми та ініціативи з попередження злочинності: «Програма захисту прав інтелектуальної власності» (Intellectual Property Theft Enforcement Program), «Жорстоке поводження з тваринами та ініціатива із запобігання та зниження насильницької злочинності» (National Animal Cruelty and Fighting Initiative for the Prevention and Reduction of Violent Crime), проект «Захист дітей, батьків яких заарештовано» (Safeguarding Children of Arrested Parents (CAP) Project) [7]. Ці заходи спрямовано на забезпечення ресурсами (кадровими, фінансовими, технічними тощо) просвітницької складової превенції злочинів у загальнонаціональному масштабі та у місцевих громадах. Мається на увазі поширення серед населення матеріалів освітньо-інформаційного характеру з метою запобігання крадіжки інтелектуальної власності; підвищення рівня поінформованості про зв'язок, зокрема, між домашнім насильством та жорстоким поводженням з тваринами; психологічної реабілітації дітей, чії батьки вчинили правопорушення.

Освітні заходи, як і профілактика правопорушень у США загалом, розраховані на певні групи громадян. Так, Національною радою з питань злочинності та делінквентності (NCCD) виокремлюються, по-перше, діти, по-друге, молодь та дорослі, по-третє, літні люди та дорослі з обмеженими можливостями.

Названий підхід широко використовується також й іншими американськими НУО, що діють у сфері превенції злочинності. Однією з найвідоміших є освітня некомерційна організація Національна рада з попередження злочинності (National Crime Prevention Council (NCPC)), яку 1982 р. у м. Вашингтон заснував один з колишніх керівників NCCD Карл М. Леб. З метою полегшення комунікації з дітьми, що становлять основну аудиторію, з якою працює NCPC, створено талісман – Пса Макграффа (McGruff), пошукову собаку. Станом на 2001 р. у США, у межах програми профілактики злочинів під егідою NCPC, діяли більше чотирьох тисяч федеральних та місцевих агентств, асоціацій, груп. Вони об'єднані у неформальну «Національну коаліцію з попередження злочинності», яку створено задля підтримки інформаційної програми McGruff [8].

Протягом 2001–2006 рр. у Південній Філадельфії, Центральній частині Кентуккі, Пенсильванії було запроваджено програму NCPC «Будь обережним та здоровим у школі» (Be Safe and Sound in School) через апробацію у формі пілотних проектів на базі певної кількості шкіл [9]. Отриманий досвід після узагальнення було покладено в основу посібника, який пропонувався усім, хто бажав взяти участь у цій програмі. Доступ до нього було максимально спрощено через розміщення у форматі PDF на сайті організації. Також було підготовлено та розміщено у вільному доступі спеціальну брошуру для батьків, яких закликали активно діяти з метою підвищення безпеки у школі. Окрім гасел пропонувалися практичні рекомендації, що допоможуть розпочати діяти у потрібному напрямку та ефективними методами. Програма «Be Safe and Sound in School» ґрунтувалася на комплексному підході до шкільної безпеки та на залученні до її забезпечення кожного, хто мав хоч якийсь стосунок до школи: вчителів, батьків, учнів, політиків, працівників правоохоронних органів, бізнесменів, очільників церкви, громадських діячів, працівників соціальних служб для молоді та усіх членів місцевої громади. Наголошувалось на тому, що кожен здатен у певний спосіб допомогти вирішити проблему безпеки учнів та усіх працівників школи.

У межах програми NCPC «Забезпечуй безпеку громади» (Celebrate Safe Communities) освітні матеріали сепаровано відповідно до різних вікових груп [10]. Серед них спеціально виді-

¹ Bureau of Justice Assistance.

² U.S. Department of Justice.

лено тих осіб, що є найуразливішими: похилого віку та молодь від 18 до 24 років. Пенсіонерам надають можливість навчитися захищати себе, насамперед, від шахраїв. У вільному доступі знаходяться інформаційні матеріали, зокрема, такі як «7 порад щодо запобігання крадіжки особистих даних», «10 порад для забезпечення безпеки вашого персонального комп'ютера», «Мудра благодійність». Поради молодим людям, спрямовані на забезпечення інформацією, що допоможе їм на початках самостійного життя, та заповнить прогалину у життєвому досвіді. У стислій та доступній формі розповідається, як захистити себе від ошукування під час здійснення оплати оренди житла (Security Deposit), як не потрапити у небезпечну ситуацію під час подорожі країною чи за її межами (Travel Safety), як планувати власний бюджет, аби студентські кредити, автокредити, іпотеки не загрожували особистій фінансовій безпеці (Budgeting), як створити безпечне робоче місце (Workplace Safety), як убезпечити себе від здійснення протиправних діянь під час відвідування вечірок чи барів (Parties and Bars), як забезпечити власну кібербезпеку (Cyber Crimes).

Укладачі брошури «Зверни увагу на профілактику злочинності» (Your Inside. Look At Crime Prevention), яку поширює NCPD, орієнтувалися на соціально-вікову стратифікацію суспільства [8]. Так, поради для громадян розраховані, по-перше, на усіх дорослих, по-друге, на батьків, по-третє, на дітей та підлітків, по-четверте, на людей похилого віку. Першим допомагають знайти засоби залучення підлітків до участі у заходах, що спрямовані на зменшення злочинності у громадах (акцент на повазі до підлітків, на потребі бачити їх позитивні риси та потенціал їхньої участі у забезпеченні безпеки громади). Батькам рекомендують, як підтримати безпеку дитини (перелік навичок з особистої безпеки, яким мають батьки навчити дітей), як розмовляти з дітьми про алкоголь та наркотики. Цікаво, що до зменшення вразливості людей похилого віку щодо злочину, пропонується долучитися дітям та підліткам, яким рекомендовано частіше спілкуватися з людьми похилого віку, що мешкають поруч. Залучати пенсіонерів до місцевих громадських програм безпеки – Neighborhood watch, Apartment Watch – спонукають, насамперед, сусідів незалежно від віку. Також надаються чіткі поради, якими можуть скористатися вже, власне, особи похилого віку: як убезпечити себе від шахрайства, захиститися від кіберзлочинців, допомогти жертві злочину.

Рекомендації щодо убезпечення особи від злочинів сформульовані також з огляду на поширені види протиправної поведінки: як не стати жертвою вуличної злочинності (загальні поради, поради для пішоходів, поради для автомобілістів); як захистити власний будинок від проникнення злодіїв (замки, світло та гарні сусіди): для тих, хто має власний будинок, хто мешкає у квартирі, під час тривалої відсутності; як створити власне безпечне робоче місце; як запобігти сексуальних посягань.

Одним з основних освітньо-інформаційних меседжів у контексті превенції правопорушень в США є акцент на проактивній позиції громадянина, на його суб'єктності, на потребі партнерства в означеній сфері. Поширюється теза про дві жертви злочину – людину, що постраждала безпосередньо, та місцеву громаду, у середовищі якої внаслідок підвищення рівня злочинності швидше поширюються настрої страху та ізоляціонізму. Наголошується на тому, що безпека, здоров'я, відчуття задоволеності власним життям кожної особи залежить від добробуту оточуючих.

Відповідно і рекомендації щодо забезпечення особистої безпеки спрямовані на формування у осіб усвідомлення потреби партнерських стосунків як між сусідами, так і між громадою та правоохоронними органами [8]. Зокрема: як на партнерських засадах із сусідами піклуватися про власну безпеку, тобто займатися превенцією правопорушень; як здійснювати профілактику наркоманії через спільні дії членів місцевої громади. Громадян переконують, що у такий спосіб підвищиться ефективність запобігання злочинності.

Втілення названих та подібного характеру рекомендацій можна простежити на прикладі реалізації програми «Neighborhood watch», «Apartment watch». Йдеться про громадські групи, що складаються з мешканців одного будинку чи житлового кварталу. Неформальна та інформальна освіта становить одну зі складових їхньої діяльності. Окрім цього, історія їх започаткування демонструє результативність взаємодії різних соціально-професійних груп. Так, ініціатором запровадження «Neighborhood watch» була Національна асоціація шерифів (National Sheriffs' Association (NSA)), що певним чином орієнтувалася на ідеї американсько-канадської журналістки, письменниці, громадської діячки Джейн Джекобс (Jane Jacobs), викладені у популярній книзі «Смерть і життя великих американських міст» («The Death and Life of Great American Cities»), що вийшла друком ще 1961 р. [11].

Зазначимо, навчання є однією з умов започаткування дії названих вище програм на певній території. Правоохоронці пропонують адміністративно-обслуговуючому персоналу житлових комплек-

сів, які мають бути «очима та вухами» поліції, навчання з питань профілактики злочинів та створення більш безпечних умов для мешканців будинків [12]. Окрім цього, формування відповідного об'єднання сусідів потребує інформаційно-освітньої роботи. Зокрема, для залучення сусідів до діяльності у місцевій громаді за програмами «Neighborhood watch», «Apartment watch» слід переконати їх у актуальності проблеми запобігання правопорушень, пояснити із посиланням на законодавство, що вони не будуть групою лінчевателів, а повідомлятимуть правоохоронні органи про злочини та небезпечні події за місцем їхнього проживання. Також громадяни, що є учасниками названих програм, на добровільних засадах здійснюють у школах та на підприємствах просвітницькі бесіди з питань запобігання злочинності, про такі доволі поширені види правопорушень, як вандалізм та підпал тощо.

Однак, висловлюються різні думки щодо ступеня ефективності названих програм як інструментів превенції злочинності. NCPС вважає їх «однією з найбільш ефективних та найменш дорогих відповідей на злочини», наголошує на тому, що вони сприятимуть активізації місцевих спільнот у названій сфері [13]. Разом з тим, деякими американськими журналістами, із посиланням на дослідження фахівців, піддавалася сумніву наявність значного впливу «Neighborhood watch», «Apartment Watch» на рівень злочинності [14]. При цьому доречно зауважити щодо методологічної складності «вимірювання» коефіцієнту корисної дії цих та інших подібних програм.

Серед заходів з профілактики правопорушень у США питому вагу становлять різноманітні програми НУО, більшість з яких мають вагому просвітницьку складову. Наведемо приклади з діяльності NCPС. Це – «Антихуліганська програма» (Anti-bullying) у південній частині округу Вестчестер штату Нью-Йорк, що передбачає консультування, рольові ігри, групові дискусії як для жертв булінгу, так і для хуліганів. Участь у національній програмі «Teens, Crime, and the Community» (ТСС), важливим компонентом якої є Корпус безпеки молоді (Youth Safety Corps). Студенти та учні беруть активну участь у реалізації освітніх проєктів названої НУО. «Програма з профілактики зловживання наркотичних речовин та зміцнення здоров'я» (Twelve-Point Plan for Substance Abuse Prevention and Health Enhancement) на базі Сіракузького університету у штаті Нью-Йорк, одним з елементів якої є інформаційно-освітні заходи для студентів, викладачів, персоналу цього вищого навчального закладу. Клуб хлопців та дівчат у штаті Техас (The Boys & Girls Clubs of Greater Fort Worth), який є частиною національної мережі таких центрів для дітей, підлітків та молоді у віці від 6 до 24 років, що перебувають у несприятливих умовах, задля розвитку у них якостей, необхідних, щоби стати відповідальними громадянами³. Програма «Пенсіонери проти злочинності» (Seniors vs. Crime Program) у штаті Флорида, яка об'єднує на волонтерських засадах осіб похилого віку, що здійснюють, головним чином, просвітницьку роботу у колі своїх ровесників: діляться власним негативним чи позитивним досвідом тощо.

Окрім традиційних освітніх підходів, щодо змісту політики профілактики правопорушень та форм її реалізації (наприклад, підготовка учнями всіх початкових та середніх шкіл курсових робіт з теми запобігання злочинності) у США поширюються інноваційні. Відповідні освітні заходи здійснюються через активну комунікацію між усіма сторонами, що беруть участь у них (ігри, дискусії тощо), із використанням нових технологічних можливостей (створення освітніх програм на телебаченні, демонстрація короткометражних фільмів у класах тощо), шляхом залучення осіб, що навчаються, до певних превентивних практик.

Одним з прикладів застосування названої методики є діяльність McGruff Club, який втілює у життя різноманітні освітні програми для дітей віком від шести до десяти років [15]. Під час щотижневих зустрічей, які тривають 30-45 хв., діти озвучують наявні у їхньому середовищі проблеми безпеки, отримують інформацію та навички для забезпечення власної безпеки, беруть участь у сервісних проєктах тощо. Так, дітям повідомляють про безпечні та небезпечні для перебування райони, навчають засобів мирного урегулювання конфліктів, запобігання булінгу та іншим небезпечним ситуаціям. Також розглядають проблеми, що турбують окремих дітей, які приходять до клубу, наприклад, безпеку користування Інтернетом, володіння вогнепальною та іншою зброєю, домашню безпеку.

Проявом таких тенденцій профілактики правопорушень в США, як орієнтація на окремі вікові групи, навчання шляхом залучення до сервісних проєктів, використання інноваційних методик, є діяльність Національної асоціації студентів проти насильства (SAVE) [16]. У межах освітніх програм SAVE не лише інформують щодо протизаконності тих чи інших дій (наприклад, вживання алкоголю, наркотиків), чи переконують у їх негативному впливі на здоров'я або

³ Перші подібні клуби організовувалися в США ще 1926 р.

кар'єру, а також пропонують альтернативу небажаній моделі поведінки. Студенти знайомляться з відповідними практиками шляхом участі у проектах.

Студентам пропонується безліч форм навчання через практику, зокрема: поширення оголошень про діяльність SAVE; організація конкурсу на краще есе про відмову від насильства із розміщенням тексту-переможця на веб-сайті SAVE або в інформаційному бюлетені SAVE; матеріальна підтримка місцевого притулку для жертв насильства; допомога літнім людям, що живуть неподалік від студента (виконання дрібних доручень, прибирання у дворі або звичайне спілкування); укладання брошури про запобігання злочинності у коледжі чи місцевій громаді; спонсорування одного стенду чи виставки фото для дітей з теми превенції правопорушень; участь у ремонті чи облаштуванні будівлі коледжу або занедбаній території місцевої громади [16].

Члени SAVE застосовують креативні інформаційно-освітні методи з профілактики антиправної поведінки серед молоді [16]. Так, популяризують відмову від застосування насильства шляхом влаштування у навчальному закладі Дня без бійок. Задля цього активісти SAVE шукають підтримки у молодіжних лідерів та пропонують усім студентам отримати за реалізацію такого проекту бонуси (додаткові п'ять хвилин на обід тощо). Задля посилення «виховного ефекту» використовують провокації. Наприклад, один з лідерів протягом усього дня носитиме футболку коледжу-противника. Сучасні інформаційні технології зумовили звернення SAVE до розміщення оголошень у Twitter та Instagram, що має поліпшити комунікацію студентів та сприятиме підвищенню ефективності освітніх заходів. Психологічно вивіреною, на наш погляд, акцією є і заклик щодо запровадження щотижневих обідів студентів з офіцером поліції.

Отже, на підставі викладеного вище, можна дійти наступних висновків.

Висновки. Світові освітні практики у сфері превенції правопорушень, зазвичай, спираються на результати наукових досліджень, що здійснюються авторитетними установами, зокрема, американською Національною радою з питань злочинності та делінквентності, Шведською національною радою щодо запобігання злочинності, Німецьким конгресом щодо запобігання злочинності.

У США профілактика злочинності здійснюється на базі приватно-державного партнерства. Однак, на наш погляд, неурядові організації відіграють найважливішу роль, бо, зазвичай, є ініціаторами тих чи інших проектів у названій сфері (National Crime Prevention Council, National Sheriffs' Association тощо).

Неформальним та інформальним американським освітнім практикам, що сприяють творенню культури правомірності у процесі превенції правопорушень, притаманне, на наш погляд, наступне. Освіта не є самоціллю, а інструментом формування певних цінностей, знань, умінь та навичок. Формування культури правомірності не декларується як окрема частина освітніх програм щодо профілактики правопорушень, а гармонійно поєднується з іншими їх складовими. Освітні заходи, як і профілактика правопорушень, загалом, здійснюються із врахуванням соціально-вікової стратифікації населення та ступеня поширеності певних видів злочинів. Шляхом неформальної та інформальної освіти у громадян формується усвідомлення потреби проактивної позиції кожного з них та партнерства у сфері превенції правопорушень. Поширеним є інноваційний підхід щодо визначення змісту політики профілактики злочинності та форм її реалізації. Серед заходів у цій сфері питому вагу становлять різноманітні програми НУО, більшість з яких мають вагому просвітницьку складову. Має місце проблема визначення ступеня ефективності тих чи інших заходів з превенції правопорушень. Наприклад, таких програм як «Neighborhood watch», «Apartment Watch».

На наше переконання, доцільним та перспективним є ретельне дослідження досвіду, насамперед, Швеції та Німеччини у названій вище сфері. Увага до цих країн пояснюється наступним. Найвдалішими й піонерськими визнаються ініціативи щодо запобігання злочинності, що започатковувалися у Швеції. На початку 2000-х років американські фахівці визнавали нерозвиненість власної системи превенції та вказували на Швецію як позитивний взірць [17]. У Німеччині провідними суб'єктами розроблення політики профілактики правопорушень є місцеві громади: створено відповідні земельні та міські ради. Також варті ретельного вивчення та запозичення освітні профілактичні практики європейських країн, цільовою аудиторією яких є окремі групи населення. Наприклад, навчання літніх мешканців певного територіально-адміністративного району, які потім поширюють інформацію з питань безпеки у колі родичів, друзів, знайомих [18].

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження, Концепція від 29.09.2010 № 1911-р // Кабінет Міністрів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1911-2010-%D1%80>.

2. Roy Godson. A Guide to Developing a Culture of Lawfulness / Roy Godson // Symposium on the Role of Civil Society in Countering Organized Crime: Global Implications of the Palermo, Sicily Renaissance. 14 December 2000, Palermo, Italy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cicad.oas.org/apps/Document.aspx?Id=309>.

3. Білоконь М.А. Запобігання злочинності неповнолітніх: досвід країн Європейського Союзу : дис. ... к.ю.н. / М.А. Білоконь. – Харків, 2013. – 208 с.; Голина В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : [навч. посіб.] / В.В. Голина. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с. Горб Н.О. Особливості превенції девіантних проявів серед неповнолітніх та молоді: зарубіжний досвід / Н.О. Горб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/11016/%C3>; Денисов С.Ф. Запобігання молодіжній злочинності в європейських країнах (на прикладі Німеччини) / С.Ф. Денисов, Є.О. Лебеденко // Держава та регіони. Серія: Право. – 2009. – № 1. – С. 135–141; Денисов С.Ф. Італійська модель запобігання злочинності молоді / С.Ф. Денисов, Т.С. Жукова // Держава і право : зб. наук. пр. – юрид. і політ. науки. – 2007. – Вип. 35. – С. 492–500; Денисов С.Ф. Проблеми запобігання молодіжній злочинності в державах Європейського Союзу / С.Ф. Денисов // Держава та регіони. Серія: Право. – 2010. – № 3. – С. 54–58; Ключко А.М. Досвід зарубіжних країн у сфері боротьби зі злочинністю / А.М. Ключко // Європейські перспективи. – Київ, 2012. – № 3. – Ч.2. – С. 132-135; Прокопенко Н. Профілактика правопорушень серед дітей та молоді у Швейцарії / Н. Прокопенко // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 1. – С. 44–50; Сучасні стратегії міліції щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх / наук ред. Л.І. Мороз. – К. : Вид. Паливода А.В., 2008. – 220 с. Шендрик В.В. Особливості попередження злочинності неповнолітніх у США, Канаді та Україні / В.В. Шендрик, Ю.І. Лаптії // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 114–122.

4. Roy Godson. Research / Roy Godson. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://explore.georgetown.edu/people/godsonr/?action=viewresearch&PageTemplateID=360>.

5. H.R.1593 – Second Chance Act of 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/house-bill/1593>.

6. Frequently asked questions about the Second Chance Act (SCA). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://famm.org/wp-content/uploads/2013/08/FAQ-Second-Chance-Act-5.4.pdf>.

7. Bureau of Justice Assistance. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bja.gov/programs.aspx>.

8. Your Inside. Look At Crime Prevention. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ncpc.org/resources/files/pdf/violent-crime/inside_look.pdf.

9. Be Safe and Sound in School. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ncpc.org/programs/be-safe-and-sound-campaign>.

10. Celebrate Safe Communities. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ncpc.org/programs/celebrate-safe-communities/>.

11. Jacobs Jane. The Death and Life of Great American Cities / Jane Jacobs. – New York, 1961. – 472 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.buurtwija.nl/sites/default/files/buurtwija/bestanden/jane_jacobs_the_death_and_life_of_great_american.pdf.

12. Springfield Police Department. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.springfieldmo.gov/2599/Apartment-Watch>.

13. Starting a Neighborhood Watch. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ncpc.org/resources/files/pdf/neighborhood-safety/nwstart.pdf>.

14. Brian Palmer. Big Neighbor Is Watching / Brian Palmer // Slate Magazine. 21.03.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.slate.com/articles/news_and_politics/explainer/2012/03/trayvon_martin_killing_george_zimmerman_was_part_of_a_neighborhood_watch_do_those_actually_decrease_crime_.html.

15. McGruff Club. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ncpc.org/programs/mcgruff-club>; City of Ottawa Kansas Municipal Government. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.facebook.com/pg/ottawaks/photos/?tab=album&album_id=1131478243570065.

16. SAVE. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nationalsave.org/>.

17. National Institute of Justice Crime Prevention. Research Working Group Meeting: Research Issues, Questions and Gaps. 7-8 October, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/244259.pdf>.

18. Шадська Уляна. Чи потрібна в Україні стратегія запобігання злочинності? / Уляна Шадська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ecpl.com.ua/comments/chy-potribna-v-ukrajini-stratehiya-zapobihannya-zlochynnosti-na-natsionalnomu-ta-mistsevomu-rivnyah/>.